

«A causa de la crisi, es retorna als remeis naturals i la medicina alternativa cada cop és més útil»

ENTREVISTA. Fra Valentí Serra de Manresa és sacerdot i religiós caputxin. Fill de Cal Jan Pastor, del barri de les Escodines, és doctor en Història per la Universitat de Barcelona i col·laborador científic de la Facultat de Teologia de Catalunya. Interessat en les herbes remeieres i altres vessants de la cultura popular, va presentar el passat mes de maig, a Manresa, el seu darrer llibre en aquest àmbit, *Pàccimas de capuchino*. Ha rebut el Premi Oleguer Bisbal 2013 al Manresà del Pou, que atorga la revista **El Pou de la gallina**. També és arxiver provincial dels caputxins, director de la Biblioteca Hispano-Caputxina i membre del consell de redacció de la revista balmesiana *Analecta Sacra Tarraconensis*. És redactor de *Índice Histórico Español*, corresponsal a Barcelona de la *Revista d'Història Eclesiàstica* i de la Universitat de Lovaina i col·labora amb el setmanari *Catalunya Cristiana*.

D'on neix la seva vocació religiosa?

D'una crida interior de Déu que es va anar definint amb el temps fins que es concreta als 21 anys amb la presa d'una decisió que em canvia totalment l'existència. Tria una opció que em canvia l'estil de vida, ja que deixo la feina i la meua vida a Manresa i en faig una de nova en inserir-me en la vida caputxina.

Per què els caputxins i no els germans de la Doctrina Cristiana?

Coneixia els caputxins de la plaça de Valldaura de Manresa i vaig començar a col·laborar amb ells fins a establir unes relacions personals amb els frares. També havien estat al barri de les Escodines. Concretament hi havia hagut un convent entre el carrer de l'Era Huguet i el col·legi Oms i de Prat, que van cremar durant la Guerra Civil. Havien tingut una llarga presència al barri, ja que abans d'haver-hi la presó hi havia hagut el convent dels frares de Sant Bartomeu. En definitiva, m'agradava més l'ambient i la manera de ser dels frares caputxins i el seu inseriment dins la cultura catalana, que em va captivar i em va atraure d'una manera particular.

Quina és la seva col·laboració amb la Facultat de Teologia de Catalunya?

En sóc col·laborador científic, sense tasques docents. Investiguem temes relacionats amb la història de la Teologia i tenim cura de l'edició de textos. Participem en articles de col·laboració a la *Revista Catalana de Teologia*, i participem ocasionalment en congressos i conferències que organitzen i en la publicació de llibres en la Col·lectània Sant Pacià.

En què consisteix la vostra tasca com a arxiver?

Sóc responsable de la custòdia, la conservació, l'estudi i la divulgació de les fonts documentals dels caputxins de Catalunya. Això ens permet analitzar l'inseriment dels caputxins a l'Església i la societat catalanes a través de fonts de primer ordre. Tot i que es tracta d'un arxiu privat, permetem la consulta als investigadors de les fonts històriques, amb contacte telefònic previ.

I com a bibliotecari?

També sóc l'encarregat de tenir en bon estat els manuscrits i les publicacions del centre. Es tracta d'una biblioteca especialitzada en la producció cultural escrita dels diversos pares caputxins des de la seva presència a Catalunya el 1578 fins als nostres dies. Està dedicada als caputxins peninsulars, però preferentment catalans.

Foto: Jordi Sardans

Història

De què tracta la seva tesi doctoral?

És un estudi de les actituds polítiques dels caputxins durant la Guerra de Successió i una aproximació a la seva mentalitat i cultura. La tesi fou dirigida per Joan Bada i Elias, professor de la Facultat de Teologia de Catalunya i també d'Història Moderna a la Universitat de Barcelona, de manera que vaig fer un programa de doctorat a cavall entre la història civil i l'eclesiàstica. Continuo la història dels caputxins iniciada per Basili de Rubí. Aporto una documentada aproximació a la vida quotidiana, a les actituds, mentalitats i cultura dels caputxins del Principat des de la vinguda dels Borbons (1700) fins al final de l'ocupació napoleònica (1814). Ara estic interessat a reprendre el tema de la història dels caputxins des de la Segona República fins a la postguerra.

Quin és l'origen de l'odi a la religió que esclata a l'inici de la Guerra Civil?

És difícil de respondre, perquè encara estic en plena investigació. Diria que hi ha una barreja d'anticlericalisme d'arrels antropològiques molt fondes i un esclat d'odis que no s'entenen, ja que moltes de les víctimes eren innocents i l'església catalana estava compromesa amb el país. Veig la causa principal en la iniquitat de la història dels homes.

Però, per què hi ha tants assassinats de religiosos en el bàndol republicà?

No es pot explicar i té un punt de misteri. És l'odi a la fe i cal afegir-hi consignes internacionals, provinents de Rússia, per tal d'eliminar tot rastre de l'església. Se'ns volia convertir en un satèl·lit de la URSS amb la voluntat explícita d'eradicar tot vestigi de cristianisme i en paral·lel es duia a terme una revolució social.

Com va ser la represa de la vida conventual de la postguerra?

Als primers anys va ser molt difícil ja que s'havia de treballar en la reconstrucció material de convents i alhora intentar reprendre la vida caputxina en català en un context de repressió cultural. Per tant, es tractava de recuperar els nostres trets identitaris. Els caputxins sempre hem estat pròxims al poble, sobretot en els moments difícils, com ara els temps de pestes, revoltes i crisis.

Per això vau acollir la Caputxinada contra la repressió franquista l'any 1966?

És cert que l'acció forma part d'una tradició, d'un tarannà i d'un estil dels caputxins, però històricament és un fet massa recent i ens falta perspectiva per analitzar-lo adequadament.

Com veu el procés d'independència de Catalunya?

No en tinc una opinió formada. S'ha de reflexionar força sobre el que es diu i es publica per veure com s'articula. És ben cert que els catalans intentem recuperar les institucions que històricament havíem tingut i per raons de guerres i de la creació de nous estats es van perdre i van donar pas a una centralització castellana que ha estat molt feixuga per a Catalunya.

Foto: Jordi Sardans

Caputxins

Què són els framenors caputxins de Catalunya?

L'any 1528 a Itàlia té lloc el Concili de Trento, on es vol radicalitzar la reforma del franciscanisme. Els framenors sorgeixen en contraposició als majors (grans i poderosos), amb un sector que radicalitza l'ideari de Sant Francesc. Amb els anys i amb moltes dificultats entren a Catalunya gràcies a les institucions del país, com ara el Consell de Cent, en contra de l'opinió explícita del rei Felip II, que no els volia als seus territoris, en no estar vinculats a l'hegemonia castellana. Però van tenir la gosadia de venir i des del 1578 s'estableixen a Sarrià i comencen l'expansió pels territoris peninsulars. L'hàbit -la caputxa? dona nom als frares.

Fa pocs anys, els caputxins vau deixar Manresa. Per què?

Per una ordre de Roma. Davant la reducció numèrica de les vocacions europees es va potenciar

la idea que els caputxins s'ajuntessin per fer-se més forts i tenir una presència més visible. A Catalunya vam haver de sacrificar Tarragona i Manresa, malgrat que hi havia molta vida pastoral i estimació de la població.

Quina relació manté actualment amb la seva ciutat natal?

Sóc present a les principals festes ciutadanes com ara la Llum i la Festa Major i participo en la concelebració dels Oficis, per exemple en la festa de la Llum. Per Sant Esteve i el dilluns de Pasqua, així com a l'estiu visito la família, que és religiosa per tradició i on, per cert, hi ha hagut jesuïtes i monges de Santa Clara. És curiós però el pas de l'aigua de la Cova passa per davant de l'hort de casa i fou excavat a la pedra per nosaltres.

Què em pot dir de les clarisses caputxines?

Afortunadament continuen en la casa natal de la mare Serafina (manresana il·lustre, de talla espiritual i gran fermesa, morta el 1608) al carrer de Talamanca. Quan es va complir el seu quart centenari, com que va ser la introductora de les germanes caputxines a Catalunya i Espanya, vaig venir a l'Ajuntament a fer un acte acadèmic en forma de conferència. He fet un estudi sobre la forma de vida quotidiana de les caputxines des del 1598 fins al final de la Guerra Civil. L'anàlisi del seu origen social demostra que les caputxines possibilitaven que les noies de famílies pobres i sense dot poguessin ser religioses. Així mateix, predominen els orígens rurals, encara que hi ha grans famílies del país. També analitzo la seva expansió per Catalunya. Actualment en queden a Barcelona, Girona, Manresa, Mataró i Palma.

Quina és la història missionera dels caputxins catalans a ultramar?

Durant el regnat de Carles II, quan els catalans no podien comerciar amb Amèrica, alguns caputxins catalans hi van poder anar institucionalment, tot i que els van instal·lar en els llocs més inhòspits com Trinitat i Tobago, on van fer una tasca evangelitzadora i cultural, per estructurar-hi una societat, amb petites indústries de teixits i bòbiles, com explica Marc Aureli Vila. Els caputxins catalans van poder participar de l'evangelització durant els segles XVII i XVIII. Però penso que la més gran aportació, va venir arran que el Papa Pius X els va encarregar l'evangelització de l'Amazònia, bàsicament a la zona de Colòmbia, que forma un triangle que limita també amb Brasil, Perú i Equador. Es van haver d'enfrontar amb els cauders que esclavitzaven els nadius de la zona i es va haver de començar per posar unes mínimes estructures de vida social. Els missioners van dur terme un estudi de les tradicions locals basat en el CILEAC, (Centre d'Investigacions Lingüístiques i Etnogràfiques de l'Amazònia Colombiana) que d'alguna manera van copiar el model del folklore català --colpits per la Renaixença Catalana--, per tal d' aplicar-lo a Amèrica. A mesura que creixien les vocacions dels nadius, els caputxins es van anar retirant. La guerra del caudú entre Colòmbia i Perú va fer que una Comissió Internacional de Límits fixés les noves fronteres l'any 1932.

Quina ha estat la seva participació en Congressos?

Els primers anys vaig intervenir força en congressos d'arxivers i d'història, amb ponències i comunicacions publicades en les diverses actes. Després vaig assistir més a congressos i jornades d'àmbit franciscà. Recordo que vaig participar en les jornades sobre la Setmana Tràgica organitzades pel doctor Ramon Corts i Blay; en l'organització del bicentenari de Balma, i enguany estic mirant els actes que es poden fer arran del centenari de la mort del Cardenal Vives i Tutó, mà dreta del Papa Pius X i de vital importància per Catalunya, ja que no va permetre que desaparegués la Tarraconense, com pretenia el govern espanyol, que també volia imposar els límits de les diòcesis eclesiàstiques als provincials, fet que hauria perjudicat Tortosa, Vic o Solsona, que haurien desaparegut, ni va permetre que fos efectiu el decret del Comte de Romanones, que pretenia que la catequesi a les escoles s'hagués de fer en castellà, en detriment de la Pastoral Catalana, ni va permetre que el bisbe Torras i Bages fos destinat a Burgos, per apartar-lo de Catalunya.

Què és el projecte Pompeia?

L'antic secretari del Cardenal Vives, el pare Rupert de Manresa, va tenir la idea de fer un santuari a la Diagonal de Barcelona inaugurat l'any 1910, obra de l'arquitecte Enric Sagnier. El

Santuari de la Mare de Déu del Roser de Pompeia, orientat cap a la burgesia catalana des de l'any 1913 a través de la Sociedad Sportiva Pompeya, era freqüentat per intel·lectuals com Cambó, Sagarra, Prat de la Riba o Bofill i Matas, que s'amaraven d'aquesta sensibilitat franciscana a través de la predicació. D'altra banda, el pare Rupert confiava que aquests intel·lectuals tindrien prou sensibilitat per recolzar el seu projecte social d'ajudar els pobres del barri de Gràcia, a través de les escoles, els dispensaris o el coliseum Pompeia, on per exemple s'hi van estrenar Els Pastorets de Josep M. Folch i Torres. Fou un projecte molt agosarat, interessant i sobretot molt nou per l'època.

Foto: Jordi Sardans

Cultura popular

Quan comença el seu interès pels pessebres?

L'activitat pessebrística a Manresa neix a l'ombra dels caputxins. Hi ha un interessant llibre de Francesc Villegas i Martínez, que vaig prologar, sobre 150 anys de pessebres i pessebristes a Manresa, vistos com una expressió genuïna de l'espiritualitat franciscana. Es tracta de fer entrar a les llars el misteri de l'encarnació inserit en l'espiritualitat. El Déu infinit entra a les nostres vides a través del bou i la mula (que hauríem de ser nosaltres) que donen escalf i acolliment al Senyor. Penso que també cal remarcar la gran importància artística i sobretot teològica dels pessebres.

Quines són les peculiaritats de la cuina caputxina?

Explica coses de la vida quotidiana i de la conservació dels aliments, així com també el fet de donar-los la màxima rendibilitat. Hi ha productes que avui són a la taula, com el tomàquet i la patata, gràcies a la influència dels caputxins que els coneixien d'Amèrica. La Guerra del Francès havia dificultat el conreu de la terra, ja que no es sembrava i es passava gana fins que els frares van instruir-nos en el sentit que es podien menjar. El primer conreu de patates documentat fins ara és de l'any 1812 a Martorell. Retornant a la pregunta inicial, cal una total austeritat, cal saber introduir i aprofitar els productes del moment. Es tracta de cercar una cuina simpàtica mitjançant els eufemismes: de l'escudella fresca se'n deia dels 40 màrtirs; les neules de carn, el relleno de lletugues (enciam), els naps o la crema caputxina. Es pretén relacionar la tradició litúrgica amb les realitats socials.

D'on sorgeix el seu interès per les herbes remeieres?

A causa de la crisi, amb les retallades dels medicaments, es produeix un retorn a les coses naturals i la medicina alternativa cada vegada és més útil. A algunes persones, distants de l'Església, els ha interessat aquest tema, gràcies a la seva presència en els mitjans de comunicació. Fins ara, el llibre Els caputxins i les herbes remeieres ja ha completat la tercera edició. Com que es basa en un català molt arcaic es fa difícil la seva traducció directa al castellà, així que ara estic treballant en el seu equivalent, que es titularà Pócimas de capuchino. En el llibre queda clar que les plantes són un bé de Déu, abastables i identificables, segons ensenyen els frares. La col·lecció A la caputxina, d'editorial Mediterrània, iniciada per fra Jordi Cervera, incideix en aquest caire popular per atreure lectors que potencialment no són d'Església, per tal de recuperar-los per tornar-los a aproximar a la vida religiosa.

D'aquestes herbes remeieres, quines són les més significatives del Bages?

L'escorciaga, l'espermallac i la sajolida, que serveix per adobar les olives, ja que és digestiva. A Manresa, les millors zones són del pla de Santa Caterina i sobretot el Malbalç, eixut i calcari, on les herbes tenen uns principis actius molt poderosos.

Quines són les herbes santes?

Són aquelles que estan dotades, segons la tradició, de més propietats o d'especial veneració al llarg dels segles, com Artemisa o Arenària, o s'atribueixen directament a un sant o s'hi vinculen en ocasió de la seva festa: Sant Joan, Santa Margarida, etc. L'arenària va bé per eliminar les pedres, la de Sant Benet, divulgada pels benedictins, serveix per fer gargarismes i contra la inflamació de

les genives...

Hi ha una horticultura i una floricultura especial dels caputxins?

Evidentment i el meu interès és recollir les tradicions agràries dels caputxins, dels segles XVII i XVIII, com esportar els arbres o com cuidar les flors o analitzar els aspectes remeiers de les hortalisses i explicar els seus secrets. Per exemple, la manera d'adobar la terra, per tal que els insectes i els paràsits no facin malbé les plantacions. Com trobar aigua o retornar a l'atzerola, per fer cuina medieval. Explicar que els alls volen la terra ben seca o bé que les llavors de carbassa expulsen la solitària, que les cebes no s'han de plantar massa fondes o que les cols volen un hort fresc i ben ventilat; o que el julivert no vol ser trasplantat. Les flors són el secret de la jardineria.

Foto: Jordi Sardans

Corresponsal

Quina tasca fa com a corresponsal de la revista d'Història Eclesiàstica de la Universitat de Lovaina?

Faig una recensió dels llibres i de les publicacions que surten a l'àrea de Barcelona que pugui tenir importància per a la història eclesiàstica europea de la Universitat de Lovaina. De les últimes que he fet, hi ha la ressenya de fra Jordi Cervera sobre el camí de l'Obac en la ruta del Sinaí, a peu i en camell fins el buidat de les publicacions del Papa Luna, és a dir, Benet XIII, ressenyes sobre els volums de l'Espanya sagrada o les publicacions del pare Saragossa sobre història monàstica o d'altres sobre l'estudi de la història eclesiàstica europea, sempre en l'àmbit catalanobaleà.

I com a membre del consell de redacció d'Analecta Sacra Tarraconensia?

La dirigeix el doctor Ramon Corts. La nostra tasca com a assessors consisteix a decidir quins són els articles publicables, així com fer-hi recensions i vetllar per la publicació, que té una periodicitat anual.

Quina és la seva valoració de l'Índice Histórico Español?

Fins a l'arribada d'internet era una publicació creada per Jaume Vicens Vives que oferia als investigadors una bibliografia crítica de gran utilitat. Però, amb internet, cal un replantejament, que passa per penjar les novetats a la xarxa, memòries, cròniques de congressos i dels llibres més significatius. La revista fou dirigida durant molts anys pel manresà Manel Riu, deixeble de Vicens Vives. Ara ha iniciat una segona època amb un important canvi de portada.

En què col·labora a la revista Catalunya Cristiana?

Sobretot a l'estiu, en articles temàtics estables sobre curiositats de la història eclesiàstica de Catalunya; com ara tradicions remeieres, conventuals i monàstiques. Durant l'any faig també algun article més de caràcter històric per commemorar alguna efemèride o cròniques d'actes i congressos.

El Perfil

Valentí Serra i Fornell neix a Manresa el 24 de setembre de 1959, de família rural, de cal Jan Pastor, al barri de les Escodines. El seu pare, Valentí --com el patró de la comarca de Bages?, ha fet de pagès i ramader a la casa pairal de Santa Clara en companyia de la seva mare, Montserrat, que procedia de la casa pairal El Pou, de Sagàs. Té un germà, Josep, que fa de pastor i continua amb la tradició familiar, i una germana, Immaculada. Comença els estudis a les monges de Casa Caritat, on aprèn a llegir i escriure. Després passa a La Salle i fa el COU a l'institut Lluís de Peguera. Treballa un temps a la Caixa d'Estalvis de Manresa. El 1980 fa el noviciat a Arenys de Mar i professa el 1982, any en què també acaba els estudis de Filosofia i Teologia. Fra Valentí Serra de Manresa es fa sacerdot el 1987 i entra com a arxiver provincial dels caputxins i comença els estudis d'Història a la Universitat de Barcelona. Obté el Doctorat el 1995, amb la tesi: Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i

institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814), publicada el 1996 per l'editorial Herder i la Facultat de Teologia de Catalunya, dins la Col·lectània Sant Pacià. Centra bona part de les seves investigacions en l'estudi dels caputxins: Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900), publicat el 1998; Les clarisses-caputxines a Catalunya i Mallorca: de la fundació a la guerra civil (1578-1936), publicat el 2002; El Terç Orde dels Caputxins. Aportacions del laïcat franciscà a la història contemporània de Catalunya (1883-1957), publicat el 2004; Tres segles de visa missionera: la projecció pastoral "ad gentes" dels framenors caputxins de Catalunya (1680-1989), publicat el 2006; El cardenal Vives i l'Església del seu temps, publicat el 2007; Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la guerra civil (1578-1936), publicat el 2008; Pompeia. Orígens històrics d'un projecte agosarat, publicat el 2010; i La predicació dels framenors caputxins: des de l'arribada a Catalunya al concili Vaticà II (1578-1965), publicat el 2012.

Foto: Jordi Sardans

També s'ha interessat per la cultura popular, el pessebrisme i la cuina. És autor d'Els caputxins i el pessebre, publicat el 2009 i Cuina caputxina. Les pitances dels frares, publicat el 2010. I, més recentment, amb les herbes remeieres, l'horticultura, el conreu ecològic de la terra i les hortes urbanes: Els caputxins i les herbes remeieres, publicat el 2011, i Herbes Santes. Horticultura i floricultura dels caputxins, de propera publicació, aquest 2013. La seva bibliografia completa dels anys 1982 al 2007 es pot trobar en l'edició privada del professor de la Universitat de Girona Joan Ferrer, amb motiu de les seves noces d'argent: Bibliografia de fra Valentí Serra de Manresa, OFM Cap. (Anys 1982-2007). Ha publicat articles de recerca a Estudios franciscanos, des de l'any 1988; a Analecta Sacra Tarraconensia, revista de la qual és membre del consell de redacció; Pedralbes; Memoria Ecclesiae; Laurentianum, de Roma; Revista de Teologia Mística; Revista d'Etnologia de Catalunya; Anuari de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya; Vida Sobrenatural... Ha participat en jornades d'estudis catalanoamericans, congressos internacionals i conferències. També ha fet pròlegs i col·laboracions a obres col·lectives, com ara Diccionari dels catalans d'Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic, publicat el 1992. També notes històriques divulgatives, com per exemple, La Divina Pastora a Manresa, i notes periodístiques a Vida Parroquial, Catalunya Franciscana, De tot vent, Full de la comunitat cristiana dels Caputxins de Sarrià, Recerca, Cristiandad, Full Dominical de l'Arquebisbat de Barcelona, L'Erol o Regió7.